

Halk Edebiyatında Taşlama: Yazıcı Murtaza Örneği*

Seydi KİRAZ**

Mustafa DEMİR***

Öz

Yazıcı Murtaza 18. yüzyılda yaşamış Kayserili bir âşiktir. Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Müellifin Ankara Milli Kütüphane’de 06 Mil Yz A 2428 ve 06 Mil Yz. A. 4277/2 demirbaş numarası ile kayıtlı iki eseri vardır. Şair hakkında tespit edilen bilgiler bu yazmalar üzerinde yapılan çalışmalardan elde edilmiştir. Bir cizyedar kâtibi olan Yazıcı, vazifesi gereği Anadolu’dan Balkanlar’a Balkanlar’dan Basra’ya kadar uzanan geniş bir coğrafyayı gezen bir seyyahdır. Kâtipliğinin yanı sıra bir dönem müezzin ve muallim olarak görev yapmıştır. Bu çalışmada Yazıcı’nın Milli Kütüphane’de 06 Mil Yz A 2428 demirbaş numaralı eserindeki taşlamalar ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Türk edebiyatında eleştiriye dayalı türler açıklanmış, ikinci bölümünde de Yazıcı Murtaza’nın hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler verilmiş, üçüncü bölümünde ise Yazıcı Murtaza’nın taşlamaları; dil, üslup ve muhteva açısından incelenmiştir. Dördüncü bölümde de çalışmada kullanılan taşlamalar metin olarak verilmiştir. Şair bu taşlamalarda, toplumun genelinde ve memleketi Kayseri’de gördüğü olumsuzlukları anlatmıştır. Taşlamalarda dönemin siyasi, sosyal ve dini atmosferi nükteli bazen de argoya varan söyleyişlerle dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yazıcı Murtaza, Âşık Edebiyatı, 18. Yüzyıl, Taşlama, Kayseri.

* Bu çalışma, Mustafa Demir’in “Sergüzeşt-i Âşık Yazıcı Murtazâ İnceleme-Metin” (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Hitit Üniversitesi, SBE, Çorum, 2020) adlı yüksek lisans tezinin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir.

**Doç. Dr. Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye.

Elmek:seydikiraz.27@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4941-3909>.

*** Doktora Öğrencisi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye.

Elmek: mustafademir149@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8180-3977>.

Geliş Tarihi / Received Date: 01.01.2021
Kabul Tarihi / Accepted Date: 08.03.2021

DOI: 10.30767/diledeara.852094

Satire In Folk Literature: Example of Yazıcı Murtaza

Abstract

Yazıcı Murtaza is a minstrel from Kayseri who lived in the 18th century. There is no information about his life in the sources. A. He has two works registered with the fixture number 06 Mil Yz A 2428 and 06 Mil Yz 4277/2 in Ankara National Library 4277/2. The information determined about the poet has been obtained from the studies on these manuscripts. Yazıcı, a jizya collector, is a traveler who travels a wide geography from Anatolia to the Balkans, from the Balkans to Basra, as required by his duty. In addition to his clerk, he served as a muezzin and teacher for a period. In this study, the satires in Yazıcı's work with the fixture number 06 Mil Yz A 2428 in the National Library are discussed. In the first part, the types of criticism in Turkish literature are explained, in the second part, information about the life and works of Yazıcı Murtaza is given, and in the third part the satire found in the study on the poetic work has been examined in terms of form, language, style and content. In the 4th chapter, the satire quatrains used in the study are given as a text. Yazıcı Murtaza's satire; It has been examined in terms of language, style and content. The poet explained the negativities he saw in the society in general and his hometown Kayseri in these satires. In the satires, the political, social and religious atmosphere of the period was expressed with humorous and sometimes slang.

Keywords: Yazıcı Murtaza, Minstrel Literature, 18th Century, Satire, Kayseri.

Extended Summary

Satires; they are poems that mock and disparage. It has been said to denigrate and ridicule unapproved people, traditions and habits. In the satires, the minstrel satirizes the people first, and then socializes rather than being tied to the individual. In times of strong folk tradition, satires also took on corrective tasks. Those who engage in unapproved behavior hesitated to become the talk of the minstrel.

The literature of minstrels, which gave its first works in Anatolia since the 15th century, matured in the 17th century, lived its golden age in this century and raised thousands of minstrel within the broad borders of the state. This literature, which became widespread in the public in the 18th century but could not produce an important minstrel, gained importance again in the 19th century. In the 20th century, minstrelsy lost its importance as a result of the developments encountered in social and political life (Artun 2013: 4-5). However, successful poets such as Minstrel Veysel, Minstrel Mahzuni Serif, Abdurrahim Karakoc grew up and continued this tradition in the 20th century.

In this research, answers were sought to the following questions: “Who is Yazıcı Murtaza?”, “What are the works of Yazıcı Murtaza and what are the studies done on these works?”, “What is the scope of the study done on Yazıcı Murtaza’s work with fixture number 06 Mil Yz A 2428?”, “What are the language, style and form elements used in satires?” and “What is the content of the satire found in the study?”

This study consists of introduction and four parts. In the introduction, information about the literature of minstrels and satire has been given. Then the main sections were passed.

In the first part, information is given about the types of poetry whose subject is criticism in Turkish literature.

In the second part, information about Yazıcı Murtaza’s life and works was conveyed to the reader. Yazıcı Murtaza was born in 1674 in the town of

Gesi, Kayseri. There is not enough information about his family. Yazıcı worked as a jizya collector for about 15 years. During this duty, he had the chance to see different regions of the Ottoman Empire. Yazıcı has two works: 1-Prose work that includes memories of his travels. 2-The work of his poems. These works are registered in the National Library. Studies have been done on both of these works.

In the third chapter, the satire found in the study on the poetic work has been examined in terms of form, language, style and content. Yazıcı Murtaza wrote the satires in epic verse form. He conveyed what he wanted to say to the reader in direct style and in the form of advice. He used a plain language in his satires, and often included duplications and idioms. Besides, he used slang expressions in some quatrains. The subject of oppressed people, moral degradation, ignorance, and Kayseri are the subject of his satires.

In the 4th chapter, the satire quatrains used in the study are given as a text.

As a result, Yazıcı Murtaza is a minstrel who grew up in the 18th century. Yazıcı Murtaza revealed important information about the political, social and moral structure of the period in his satires. Among the most striking information given by the poet are the names of 106 places in Kayseri and information about the craftsmen of the period.

Giriş

Türkler; M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren tarih sahnesine görülmeye başlamış, bu tarihten itibaren savaşlar ve göçler nedeniyle çok geniş bir coğrafyaya yayılmış, değişik kültürlerin ve dinlerin etkisinde kalmıştır. Türkler, işaret edilen bu durumların getirdiği olumsuzluklara rağmen köklü bir edebî geleneği kurmayı başarmıştır.

Türk edebiyatı, İslamiyet'in kabulünden sonra siyasal-sosyal gelişme ve değişmelerden dolayı iki farklı biçimde şekillenmiştir: Birincisi Arap-Fars geleneklerine dayalı olarak doğup gelişme süreci içinde millileşen divan edebiyatı, ikincisi ise Türklerin ilk millî geleneklerine bağlı gelişen, yeni öğelerle zenginleşip çeşitlenen Türk halk edebiyatıdır (Artun 2013: 2). Bu iki edebiyat farklı biçimde şekillenmiş olsalar da onları ayrı ve farklı görmek doğru değildir. Onlar milletin ortak malıdır (Çelebioğlu 1998: 711).

Türk halk edebiyatı amaç, icra, fonksiyon ve üslup yönleriyle tekke, anonim ve âşık edebiyatı olmak üzere üç kola ayrılır. Bu üç koldan biri olan âşık edebiyatı; ilk Türk edebiyatı temsilcisi olan ozan-baksı şair tipinin ve bunların olduğu edebiyat geleneğinin, Anadolu'da tasavvufî akımlar ve tekke edebiyatının etkisinde de gelişmiş, İslami kurallara uygun yeni bir terkip olarak çıkmasıyla oluşan bir edebiyattır (Günay 1992: 4).

Âşık edebiyatı gelenekler içinde klasikleşmiş bir edebiyattır. Âşık edebiyatını, yalın bir dil kullanarak şiirlerini daha çok hece vezniyle yazan ve sazıyla diyar diyar gezen âşıkların eserleri meydana getirmektedir. Yaklaşık beş yüz yıllık süreç içinde Anadolu, Rumeli ve Azerbaycan'da gelişen âşık edebiyatı, çoğunlukla manzum eserlerden, bazen de düzyazı-şiir karışımı hikâyelerden meydana gelmiştir. Geniş halk tabakalarının dil ve duygu inceliğine, heyecanlarına cevap veren bu edebiyatın şairleri için genellikle "saz şairi" veya "âşık" ifadesi de kullanılmaktadır (Karahan 1991: 550-552).

15. yüzyıldan itibaren Anadolu'da ilk eserlerini veren âşık edebiyatı, 17. yüzyılda olgunlaşmış, bu yüzyılda altın çağını yaşamış ve devletin geniş sınırları içinde binlerce âşığı yetiştirmiştir. 18. yüzyılda halk içinde yaygınlaşan

fakat önemli bir âşık ortaya çıkaramayan bu edebiyat, 19. yüzyılda tekrar önem kazanmıştır. 20. yüzyılda ise sosyal ve siyasi hayatta karşılaşılan gelişmeler neticesinde âşıklık eski önemini yitirmesine (Artun 2013: 4-5) rağmen Âşık Veysel, Âşık Mahzuni Şerif, Abdürrahim Karakoç gibi başarılı şairler yetişmiş ve 20. yüzyılda bu geleneği devam ettirmişlerdir.

Âşıklar kültürel değerlerden, dinî inanışlardan, gelenek ve göreneklerden, günlük yaşamdan beslenerek şiirlerini meydana getirmişlerdir. Bu kaynakların yönlendirmesi ile halkın zevkini, beğenisini, sevincini ve acısını mısralarında dile getirmişlerdir. Bunun yanında toplumda karşılaştıkları aksaklıklar ve sorunlar da şiirlerinde yer bulmuştur. Âşıkların bu şekilde bir kimseyi yemek ya da toplumun bozuk yönlerini eleştirmek amacıyla yazdığı şiirlere taşlama denir (Dilçin 2016: 339).

Taşlama söyleme geleneği 16. yüzyılda âşıklar arasında görülmeye başlar. Özellikle Pir Sultan Abdal ve Âşık Kerem bu dönemde taşlama söyleyen âşıkların başında gelmektedir. Âşık edebiyatının altın çağı olan 17. yüzyılda ise taşlama söyleyen âşıkların sayısı bir hayli artar. Âşık Ömer, Gevherî, Karacaoğlan, Kâtibi taşlama söyleyen âşıklardan birkaçıdır. Âşık edebiyatının duraklamaya girdiği 18. yüzyılda Hükmî, Mecnunî gibi âşıkların söylediği sınırlı sayıda taşlamaya rastlanmaktadır. 19. yüzyılda sürekli savaşlar, artan yoksulluk, yayılan kültürel yozlaşma ve idari boşluk neticesinde taşlamalar âşıklar arasında çok söylenmiştir. Seyranî, Dadaloğlu, Ruhsatî taşlamaları ile öne çıkan âşıklardır. 20. yüzyılda Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Feymanî gibi âşıklar da bu geleneği devam ettirmiştir (Çıblak 2008: 71-97).

Bu çalışmada, 18. yüzyılda yaşayan, eserinde dinî, ahlakî, sosyal ve yöresel konuları ele alan Yazıcı Murtaza'nın taşlamaları incelenmiştir. Bu taşlamalar dil, üslup, şekil ve muhteva bakımından ele alınmıştır.

1. Eleştiri Türleri

1.1. Taşlama: Bir kimseyi veya bir varlığı yemek, kötölemek, hicvetmek için söylenen manzumedir (Banarlı 1983: 727). Tasvip edilmeyen kimseleri, gelenekleri, huyları kötölemek, onlarla alay etmek için söylenmiştir. Taşlamalarda âşık, önce kişileri ele alarak hicveder daha sonra bireye bağlı kalmayıp sosyalleşir. Halk geleneğinin kuvvetli olduğu dönemlerde taşlamalar düzeltici

görevler de üstlenmiştir. Tasvip edilmeyen davranışlarda bulunanlar âşıkların diline düşmekten çekinmişlerdir (Güzel-Torun 2020: 316).

Taşlamalar halk şiirindeki eleştiri şiirleri olup divan şiirindeki hiciv türünün karşılığıdır. Bununla beraber taşlamalarda eleştirinin yanı sıra alay, güldürme, şaka, iğneleme gibi unsurları da görülür. Bu özellikleri taşıyan taşlamalar âşık edebiyatında görüldüğü gibi divan edebiyatında müstakil mesnevi yazar kimi şairlerin eserlerinde de görülmektedir (Kiraz 2018: 562-563).

1.2. Hiciv: Bir kimseyi yermek amacıyla yazılan şiirlere hiciv denir (Dilçin 2016: 264). Klasik edebiyatta kurum, birey ve olayların yerildiği hicivler kaside, gazel, kıta, murabba, muhammes gibi nazım şekilleriyle yazılmıştır. Bu manzumelere hicviye, hiciv yazarlara da heccâv ya da hecâ-gû adı verilmiştir (Pala-Akkuş 1998: 450). Türk edebiyatının en büyük heccâvı Nef'î'dir (Gibb 1999: 181). Onun hicivleri Sihâm-ı Kazâ adlı divanında toplanmıştır. Nefî ile beraber Şeyhî de Türk edebiyatının hiciv türünde eser veren önemli şairlerindedir. Onun *Har-nâme* adlı mesnevisi hiciv edebiyatının şaheserlerinden biridir (Çelebioğlu 2018: 248).

1.3. Hezl: Divan edebiyatında birinin eleştirmek ve ona yakışmayan bir şeyi söylemek üzere ahlaki teamülleri zorlayıcı biçimde söylenmiş sözlere denir. Bu adeseden bakıldığında hezl, latife ile hiciv arasında bir yerdedir. Kişiyi gülünç duruma düşürmesi bakımından hicivden daha ağır fakat küfürden ve ahlak dışı olmaktan beri olması bakımından hicivden hafif bir mizah türü olarak kabul edilmiştir (Canım 2016: 71).

2. Yazıcı Murtaza'nın Hayatı ve Eserleri

2.1. Hayatı: Kaynaklarda Yazıcı Murtaza adlı bir şaire ait herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Şairnamelerde "Yazıcı" mahlasını kullanan bir âşık bulunmaktadır (Kaya 1990: 30). Fakat bu âşık, Saim Sakaoğlu'nun belirttiği üzere 17. yüzyıl âşıkları, Âşık Ömer ve Gevherî'den daha önce yaşamış bir âşık olup kendinden sonra gelen bu âşıklara tesir etmiştir. Bursalı olan bu şairin asıl ismi Yusuf'tur (Sakaoğlu 2014: 503). Bunun dışında Erhan Çapraz'ın Fahir Bilge'nin derlemelerinden hazırladığı eserde de iki tane Âşık Murtaza bulunmaktadır. Murtaza isimli bu âşıklardan biri Afşar âşıklarındandır ve yaşadığı

dönem kesin olarak bilinmemektedir. Diğer Murtaza ise Afşarlar'ın Hallı Uşağı kabilesindedir ve H.1281/M.1863 yılında doğmuştur (Çapraz 2014: 74). Eserini incelediğimiz Yazıcı Murtaza ile yukarıda isimleri zikredilen âşıkların hayatları birbirine uyuşmamaktadır. Çünkü eserini incelediğimiz Yazıcı Murtaza; Kayseri'nin Gesi kasabasında 17. yüzyılın son çeyreğinde doğmuş, 18. yüzyıl ortalarına kadar yaşamış yeni ve farklı bir şairdir. Yazıcı Murtaza H. 1084/ M. 1673'te Kayseri'nin Gesi kasabasında doğmuştur:

Gemerekde Sarıoğlunda lāleyi itdim fikir¹
 Vaṭanım zaḥmenim ārzūm Gesīye geldim şükür
 Ne bāğ kalmış ne ḥod bākçe evim barķım ṫam ṫakır
 Düşlerimden geldi cümle hep bu düşmānlık baña (8/56)²

Hicretiñ biñ seksen dördi velādet tārīḫi oldı
 Zevāli var her eşyāniñ naẓar kıl günilen aya (141/6)

Eserinden Yazıcı Murtaza'nın bir cizyedar kâtibi olduğu anlaşılmaktadır. Yaşamının yaklaşık 15 yıllık süresini Osmanlı coğrafyasında birçok yeri gezecek geçirmiştir. Bu görevi 42 yaşında bırakmıştır. Yazıcı, cizyedarlık dışında muallimlik, müezzinlik ve çırakdarlık da yapmıştır:

Bi-ḥamdi'llāh yol açıldı Rūm ili semtlerine
 Cizyedār oldı aġamız kıbtīyān itlerine
 Çekmeceden Boğadüşden Silivri yurtlarına
 Sāḫil-i deryāya düşdüm ḥoş ılımanlık baña (8/15)

Birkaç yıl da böyle gitdi
 Ḥudā luṫf u kerem itdi
 Yaşım kırk ikiye yitdi
 Mukīm olmak vakti geldi (1/3)

Berāt ile mü'ezzin hem
 Çırakdārlık daḫi oldum
 Kaçan beş vakt girdigi dem
 Bize ḫizmet lāzım oldı (1/4)

¹ Transkripsiyonda "Times Turkish Transcription" fontu kullanılmıştır.

² İlk rakam şiirin numarasını, ikinci rakam ise dörtlük ya da beyit numarasını vermektedir.

şairin ölüm tarihi bilinmemektedir. Müellifin 10 Nisan 1739 tarihinde torunun ölümüne düştüğü tarih, onun hayatta olduğunu göstermektedir (Ertaş 2020: 18). Bu tarihten sonra müellifin ne kadar yaşadığı bilinmemektedir.

2.2. Eserleri: Yazıcı'nın bilinen iki eseri bulunmaktadır:

2.2.1.06 Mil Yz. A. 4277/2 Numaralı Yazma Eser: Ankara Millî Kütüphanede bulunan bu eser mecmua şeklinde oluşturulmuştur. 214 varak olan eser iki bölümden oluşmaktadır: 145. varaka kadar olan ilk bölümde, şairin kendi yazdığı bazı şiirler, ünlü şairlerin şiirleri, hikâye ve faydalı bilgilerin olduğu muhtelif yazılar bulunmaktadır. 145-214 arasındaki varaklarda; müellif, cizye-dar kâtibî olarak gezip gördüğü yerleri, başından geçen olayları mensur olarak aktarmıştır. İkinci bölüm "Arnavutluk'tan Basra'ya 18. Yüzyılda Kayserili Bir Kâtibin Seyahat Anıları" adıyla yayımlanmıştır (Ertaş 2020).

2.2.2. 06 Mil Yz A 2428 Numaralı Yazma Eser: Ankara Milli Kütüphanede bulunan manzum bir eserdir. 40 varaktan müteşekkildir. Bir mecmuada 13 cüz olarak tespit ettiğimiz bu eserde toplam 143 manzume vardır.

şair tarafından eserin 13 cüz olduğu ifade edilse de bu cüzlerin yeri belirlenmemiştir. Bu yüzden cüzlerin yerleri şiirlerdeki konu bütünlüğüne göre sonradan belirlenmiştir. Bu cüzlerde bulunan manzumeler ve cüzlerin bulunduğu varak numaraları aşağıdaki şekildedir:

1.	Cüz	Giriş	(1a-1b)
2.	Cüz	Mersiyeler	(1b-10b)
3.	Cüz	şiir/Nazire	(10b-11b)
4.	Cüz	Taşlama (Nasihatnâme şeklinde)	(11b-14b)
5.	Cüz	Seyahatname	(14b-22a)
6.	Cüz	Taşlama (Nasihatnâme şeklinde)	(22a-27b)
7.	Cüz	Destan (şehir Destanları/İstanbul)	(27b-30b)
8.	Cüz	Türkü/Gazel/Destan	(31a-35a)
9.	Cüz	Tarih Düşüremeler/Lugaz	(35a-36b)
10.	Cüz	Kayseri /Kayseri Esnafı Destanı (Taşlama)	(36b-39a)
11.	Cüz	Muammalar	(39a-39b)
12.	Cüz	Müfred/Gazel/Rübai/Divan	(1a-40b)
13.	Cüz	şair ve Eserle İlgili Bilgiler İçeren Manzumeler	(39b-40b)

Bu manzumelerin 120 tanesi aruz ölçüsü ile 23 tanesi hece ölçüsü ile yazılmıştır. Hece ölçüsü ile yazılan manzumelerin sayısı az olmasına rağmen hacimce aruz ölçüsüyle yazılan manzumelerden daha fazladır.

Eserde destan (8 adet), divan (2 adet), dörtlük (1 adet), koşma (1 adet), türkü (11 adet), semai (2 adet), gazel (14 adet), lugaz (1 adet), mersiye (3 adet), muamma (3 adet), tarih (6 adet), rübai (2 adet) müfred (88 adet) bulunmaktadır. Bunun yanında varağın kenarının yırtılmasından dolayı okunamadığı için tür ve şekli belli olmayan bir manzume bulunmaktadır (139 numaralı manzume).

Bu çalışmada 4.cüzde bulunan 7, 6. cüzde bulunan 9, 10. cüzde bulunan 32 ve 33 numaralı taşlamalar incelenmiştir.

3.Yazıcı Murtaza'nın Eserinde Taşlama

Yazıcı'nın eserinde 4 taşlama bulunmaktadır. Bu taşlamaların eserdeki yeri, başlığı konusu ve nazım biçimi aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Eserdeki Taşlamalarla İlgili Bilgiler

Eserdeki Şiir Numarası	Başlık	Dörtlük Sayısı	Konu	Nazım Biçimi	Hece Ölçüsü
7	Güft-i Yazıcı	24	Toplumdaki Ahlaki Sorunlar	Destan	16'lı
9	Güft-i Yazıcı	82	Toplumdaki Ahlaki Sorunlar	Destan	8'li
32	Tekerleme-i Güft-i Der- Geşî	27	Kayseri'deki Yerleşim Yerleri	Destan	11'li
33	Tekerleme-i Bey' ü Şirā Der- Gesi	18	Gesi'deki Esnaflar	Destan	11'li

3.1.Yazıcı Murtaza'nın Taşlamalarında Biçim: 4 haneli bentlerden oluşan halk edebiyatının en uzun nazım biçime destan denir. Dörtlük sayısı 100'ü geçen destanlar da vardır. Genellikle 11'li ve 8'li hece ölçüsü ile yazılır. (Dilçin 2016: 315) Genellikle koşma şeklinde olsa da mâni, nadir olsa da divani şeklinde örnekleri vardır. (Çobanoğlu 2000: 34). Destanlarda 8'li hece kullanılması taşlama türünde söylenen destanlar için geçerlidir (Çıblak 2008: 43)

Destanlar konu bakımından sınırsızdır. Âşık her konuyu destan yapabilir. Âşık tarzı şiir geleneğinin kısa nazım biçimi (koşma) ile oluşturulan konuların yanında eda veya anlatım tutumu ve ezgiye göre koçaklama, taşlama, güzelleme, methiye ve ağıt olarak adlandırılan alt türlerin tamamının destan biçimi vardır (Çobanoğlu 2000: 335).

Yazıcı'nın eserinde bulunan 4 taşlama da destan nazım biçiminde yazılmıştır. Taşlamalardan iki tanesi 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır:

Şilmeze vü Gergin hem Kabağ Dede
Maraşak Tıravşın Şusuz nirede
Puşadlı Fırahtin Sümenginede
Hâke yeksân olsun daşı kayası (32/14)

Diñleñ alışviriş iden gâziler
Size diyem şağlam müşterileri
Ben acıdım yürecigim sızılar
Ağbabadur uğursuzlarıñ pîri (33/1)

Taşlamalardan bir tanesi 8'li hece ölçüsü ile yazılmıştır:

Elâ ey ehl-i zamâne
Nedür sizde bu rezâlet
Şüpheñiz var mı imâna
İtmeñ İslâm'a ihânet (9/1)

Taşlamaların bir tanesi de 16'lı hece ölçüsü ile nazmedilmiştir. 16'lı hece ölçüsü ile destan yazmak sık görülen bir durum değildir:

Kelâm-ı Hâkk söylersen bizi zemm eyledi dirler
Çok şugra-kübrâ kırarlar dimedügiñ didi dirler
Darılurlar saña bir gün bu şavmını yidi dirler
Bunuñ boğazına kıruşun ağıtmağ pek 'adâletdür (7/16)

Yazıcı Murtaza'nın Taşlamalarında Dil ve Üslup: Üslup "kişiyi başkalarından ayıran tarz, eda ve davranış" anlamında kullanılmaktadır. Edebiyatta üslup duygu ve düşünceleri ifade etme şekline, kelimelerin seçiminden onların terkibine, cümle ve paragraflar haline gelişine, söz ve yazı sanatlarıyla günlük

dilin dışına çıkmasına denilmektedir (Kahraman 2012: 387). Yazıcı Murtaza gerek âşık edebiyatının gerekse divan edebiyatının üslup özelliklerini şiirlerinde kullanmıştır. Âşık edebiyatı divan edebiyatından farklı görünse de ikisi de aynı kaynaktan beslendiği için bu durum garipsenmemelidir (Kurnaz 2005: 166).

Yazıcı Murtaza; kullandığı yerel kelimeler ile atasözü ve deyimleri kullandığı; imgeleri, hayalleri, sade ve içten söyleyişi; kafiye, redif ve ayaklarla sağladığı ahengi ile nevi şahsına münhasır bir şair olarak görünmektedir.

Şairin taşlamalarında kullandığı kelime kadrosu işlediği konuya göre değişmiştir. Yazıcı, din adamlarını eleştirirken dini kavramları, esnafları eleştirirken alışveriş terimlerini kullanmıştır. Bazı dördlüklerde “uç, sağış, ıgranmak, bil” (Dilçin 2018: 228, 189, 121, 44) gibi arkaik kelimelere de yer vermiştir. Yeri geldiğinde de argo tabirlere yer vermekten de çekinmemektedir:

İmāmlar cami‘den bezdi
Mü’ezzinler yolu azdı
 Halk bir gayri tarîk düzdi
 Fırça fırça oldu cemā‘ at (9/53)

Emir İmām egri tarîke gitdi
 ‘Ömrinde bir pāre bāzārlik itdi
 ‘Ākıbeti’l-emir anı da yutdu
 Gülmesin dünyāda oldukça diri (33/11)

Birikir hep avārālar
 Anıñ yanına varalar
 Cevāb dirken kavaralar
 Ya‘ nī kim eyler nezāket (9/66)

Gömeçlide vardur birkaç uğursuz
 Firiķde var bir’ki yüzleri nürsuz
 Bürüngüzli Deli Meħmed ‘ırsız
 Borç ucundan terk eyledi diyârı (33/15)

3.3.Yazıcı Murtaza'nın Taşlamalarında Kullandığı Anlatım Şekilleri

3.3.1. Doğrudan Anlatım: Yazıcı Murtaza zalimlere hitap etmek ve so-filerin hallerindeki değişikliğe dikkat çekmek için doğrudan anlatımı tercih etmiştir:

Behey zālīm hiç ölmeñ mi
Dīvānu'llāha gelmeñ mi
Su 'āl var qabri bilmeñ mi
Nedir sende bu cesāret (9/4)

Saña n'oldı behey şūfī
Fikr idüp eyle inşāfī
Kılagör qalbiñi şāfī
Bilinsiñ sende kemālāt (9/14)

3.3.2. Nasihat ve Hitapla Anlatım: Âşıklar taşlamalarında konu edindik-leri dinî, ahlakî ve içtimaî meselelerde halkı uyarmak ve doğru yolu göstermek amacıyla nasihat ve hitap etme yoluna giderler. Yazıcı Murtaza da taşlamaların-da bu anlatım biçimini kullanmıştır. Aşağıdaki dörtlükte şair, dost bildiklerinin yaptıklarını hicvederken mala ve mülke güvenmemeyi de nasihat etmektedir:

Yâr-ı ğār ola şanursın heves eylersin aħbāba
Saña yār olmayup āħir düşürürler ıztırāba
Dayanma leşkere mālā daħı evlād u ensāba
Āħiri cümle fenādur hemān bir qurı ğayretdür (7/9)

3.3.3. Tahkiye Yoluyla Anlatım: Âşıklar, taşlamalarında yaşadıkları ya-da müşahit oldukları meseleleri hikāye şeklinde anlatma yoluna gitmişlerdir.

Yazıcı Murtaza da taşlamalarında bu anlatım şeklini kullanmıştır:
Mücedded bir tarīk döndüñ
Halkıñ ' aqāyidin bozduñ
Hayli mühmel işde gezdiñ
Ya' nī kim itdiñ metānet (9/11)

3.4.Yazıcı Murtaza'nın Taşlamalarında Kullandığı Anlatım Kalıpları

3.4.1.İkilemeler: Yazıcı, anlatımı pekiştirmek için kimi zaman ikilemelerden yararlanmıştır. Kullandığı ikilemeler Yazıcı Murtaza'nın uslubuna canlılık kazandırmıştır:

Bu cihāna hüküm idenler
Taht u tāt koyup gidenler
 Hāk olan nāzīk bedenler
 Saña yitmez mi ' alāmet (7/42)

İki zālīm yavrısı var yanında
 Temreler oğlağılanmış teninde
 Dilerem hord hord hordlasan sininde
 Bir şamān çöpüne şaymaz oları (33/5)

3.4.2. Deyimler: Yazıcı, anlatımı zenginleştirmek, duygu ve düşüncelerini kısa fakat etkileyici şekilde göstermek için deyimleri sıklıkla kullanmıştır:

Belki gāfil ecel irer tedārigin gör irkenden (7/6)
 Bir iş düşüp emān dirseñ kulağ virmezler söziñe (7/11)
 Getürür yükledür saña gönülcüğün alır almaz (7/17)
Emek virip özendigiñ (9/5)
 Görenler hayretde kaldı (9/11)
Meylini dünyāya virmiş (9/29)
Arka virdi çok ' aqıllar (9/34)
 Katı hadden aşdı bunlar (9/48)
 İsbütün pek azgın gececek yire (32/10)
 Keykubād Maşadın degmez bir pulı (32/24)
 Ben acıdım yürecigim sızılar (33/1)

3.4.3. Kargışlar: Kargış, hitap edilen kişi, olay ya da varlığın kötülüğünün istendiğini belirten söz kalıbıdır (Çıblak 2008: 62).Yazıcı; yaşadığı veya müşahit olduğu olaylara karşı öfkesini, hırsını ve mücadelesini bu şekilde göstermiştir:

Hıfz ıde Mevlā şerrinden
 ředāsı gelsün derinden
 Yandıķ zehir sözlerinden
Sinine dolsun necāset (9/31)

İştefene Endirlik hem Zincidere
Ađcaķaya ile İleveniñ yire gire
 ˘alasa köy dinmez beñzer bir şehre
 Lākin derūnında çoķdur kudsāsı (32/8)

Bir ‘azīm belāda Eyyūb gelini
Merkeb arıları řoķsun dilini
 Bir zāğ virdi dutdum dere yolunu
 Kūpe binmiř řamçı itmiř bir mārı (33/4)

3.5.Yazıcı Murtaza’nın Taşlamalarında Söz Sanatları

İfadeye zenginlik katmak, anlatımı güçlendirmek gibi amaçlarla kullanılan ifadelere edebi sanat denir. Yazıcı Murtaza taşlamalarında telmih, teşbih, başta olmak üzere birçoķ edebi sanatı taşlamalarında kullanmıştır.

3.5.1. Telmih: Geçmişte bilinen bir olayı, kişiyi ya da inancı anımsatmaktır. Yazıcı aşağıdaki dōrtlükte İnan hükümdarları “Dārā ve Cem”e telmih yapmıştır.

Salşanat tācın giyenler kimi Dārā kimi Cemdür
 İşde geldim gider oldum gülmedim gözlerim nemdür
 Bu anadan gidenlerden murād alup giden kimdür
 Var ise evķāt-ı ĥamse ĥāzır olan cemā‘ atdür (7/3)

Aşağıdaki dōrtlükte ise Hacı Bektaş’a telmihte bulunulmuştur:

şarı Begin oğlı şalpdür ziyāde
 Deli göñül hiç bulunmaz dünyāda
 İki pāre nedür hey Kādızāde
 Pīrim Hācı Bektař Veliniñ cārı (33/8)

3.5.2. Nidā: şairin duygulanmasına sebep olan o durumları ve varlıkları düşünüp “ey, hey” gibi ünlemlerle onlara seslenmesidir:

Elâ ey ehl-i zamâne
 Nedür sizde bu rezâlet
 Şüpheñiz var mı imâna
 İtmek İslâm'a ihânet (9/1)

3.5.3. İstifham: Cevabı bilinen bir konuyu soru şeklinde söylemeye istifham sanatı denir. Bu sorulan soru dikkat çekmek için kullanılır:

Behey zâlim hiç ölmeñ mi
 Divanu'llâha gelmeñ mi
 Su'âl var çabri bilmeñ mi
 Nedir sende bu cesâret (9/4)

3.5.4. İktibas: Anlamı kuvvetlendirmek için âyet, hadis ya da bunlardan bölümler almaya denir. Aşağıdaki dörtlükte geçen “Hâbli'l-metîn” sağlam ip manasına gelmektedir. “Hep birlikte *Allah'ın ipine* sımsıkı tutunun.” (Al-i İm-Sen mustakîme gitseñ ne

Hâbli'l-metîn çutsañ ne
 Hâtırı şöyle atsañ ne
 İdüp Mevlâya iṭâ' at (9/10)

3.5.5. Teşbih: Sözü daha etkili bir duruma getirmek için aralarında türlü yönden ilgi bulunan iki şeyden benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı üstün olana benzetmektir. Şair aşağıdaki dörtlükte döneminde yaşananları “tilki oyunu”na benzetmiştir:

Böyle buldurmuş şuyunu
 Tüleyip dökmiş tüyünü
 Ortalık dilkü oyunu
 Anıñçün yokdur leṭâfet (9/22)

3.5.6. Tarih Düşürme: H.1084 /M.1673 doğumlu şair aşağıdaki dörtlükte 53 yaşına geldiğini bildirerek H.1137/M.1724 yılını işaret etmiştir:

Sinni elli üçe yitdi
 Gel gör imdi gine n'itdi
 ' Aceb uşlanmadı gitdi
 Çekildi bunca şe'âmet (9/81)

3.5.7. Tezad: İki düşünce, duygu veya hayal arasındaki zıt durumları beraber söylemeye denir. Birbirine zıt durumları göstermek de tezad sanatına girer.

Zengin olursañ yazarlar

Zügürd olursañ bozarlar

İhtiyâr iseñ bezerler

Şıķlet olursıñ bi-gâyet

(9/56)

3.5.8. İsti'âre: Bir sözcüğün kendi anlamının dışında aralarında farklı yönlerde benzerlik ilişkisi olan başka bir sözün yerine kullanılmasıdır. Aşağıdaki beyitte şair sözlerini “dürr-i meknun” olarak belirterek istiare yapmıştır.

Varırsañ meclislerine haşıl olur perîşânlık

Yüziñe bile bakmazlar kınde kaldı âşinâlık

Dürr-i meknün söyleriseñ gelür anlara yeğşâklık

Birbirine göz iderler şunu şavmaķ zârâfetdür

(7/15)

3.6. Yazıcı Murtaza'nın Taşlamalarında Muhteva

Âşıkların taşlamaları daha çok yakınma türündendir. Toplumda bozulmalar oldukça âşıkların şiirlerinde bunlar işlenir. Önceleri felekten yakınan âşık, toplumsal bozulmalar arttıkça kuralları bozanlara yönelir. Şiirlerde konular genellikle toplumun ve devletin aksayan yönleri olur (Artun 2019: 175). Yazıcı Murtaza da eserindeki dört taşlamadan ikisinde toplumun genelindeki bozuklukları anlatır. Diğer iki taşlamanın birinde memleketi olan Kayseri'deki yerleşim yerlerinde, diğerinde de Kayseri esnafında görülen ahlakî bozuklukları ele alır.

Şair, âşıkların genel özelliği olan “zulme karşı olma” hasletini taşlamalarına yansıtmiş, mazlumlara yapılanları dile getirmiştir. Bunun yanında makam mevki peşinde koşanları, toplumdaki cahilliği, din adamlarının yanlışlarını ve ahlakî problemleri şiirlerinde dile getirmiştir. Müellifin eserinde işlediği başlıca konular şunlardır:

3.6.1. Mazlumlar: Yazıcı “insanların maddi çıkarlar için dostluk yaptığını, fakirlerin itibar görmediğini, mazlumların haklı olsalar da ezildiğini,

kâfirlerin Müslümanlardan daha değerli görüldüğünü ve mazlumların herkes tarafından hor görüldüğünü dile getirmiştir:

Eger varlık bilürlerse dostlık iderler yüzine
 Ve ilâ şöyle bildim ki koruk virmezler gözüne
 Bir iş düşüp emân dirseñ kulağ virmezler söziñe
 Merhamet ref^ç oldu halkdan āyā bu ne ‘alāmetdür (7/11)

Bilürler çünki mazlūmsın binerler başıñ üstine
 Hıuşateynin şarkıdırlar iner tā kaşıñ üstine
 Uğramağ dağı yigdür böyle kallāşıñ üstine
 Kısmetiñ andan ise de giri durmağ sa‘ ādetdür (7/18)

Evsat hällüye bu ahvāl esfeli hiç gözi görmez
 Çağırı çağırı olsa anıñün bir fülüs virmez
 Bizde bir dīnsiz var ise bir şey andan esirgenmez
 Tefekkür eyle ey ğāfil bunlar saña çok ibretdür (7/21)

Bir zālīm bir depme urur bir mazlūma yüzün düşer
 O darp aña yiter iken birkaçları dağı üşer
 Arğa arğaya virirler hā deperler üçer beşer
 Bir millette bu iş olmaz zālīm bu ne ‘adāvetdür (7/20)

Ayrıca Yazıcı, fakirliğin kötü görülmesinden, acımasızlığın yiğitlik olarak tanınmasından, zalimlerin işlerini zor kullanarak yaptırmasından ve yiğitlerde şecaat duygusunun kaybolmasından rahatsızdır:

Ža‘ if itdi dīni varlık
 Zügürtlük gūyā murdārlık
 Yiğitlik şimdi ğaddārlık
 Fend ile eyler ticāret (9/23)

Kendilere gelse bir hāl
 Birikir cümlesi der-hāl
 Tezkireler idüp irsal
 İderler yüz biñ şefā‘ at (9/25)

Bir zālīm teklif buyurur
 Dutmaz ise birçaç urur
 Başın eger baķar durur
 Yiğitlerde yoķ Őecā' at

(9/40)

Şair, halkın zulümden yıldığını, halkta artık Őenlik kalmadığını mahzun bir Şekilde dile getirir:

Ri'āya yandı yaķıldı
 Őenlik tağlara çekildi
 Zulumden dūnyā yıķıldı
 Őalmadı halkda Őetāret

(9/58)

3.6.2. Makam ve Mevki Peşinde Koşanlar: Yazıcı insanların makam ve mevki için dini kullanmasından, muttaki görünüp yalan Őehadette bulunmasından, makam mevki için birbirlerini arkasından konuŐup dūŐmanlık yapmasından muzdariptir:

Manşıb sevdāsi serinde
 Üç beş yüz tesbiħ eliñde
 Cübbe destāriñ yirinde
 Her yiriñ zāhid kıyāfet

(9/6)

Her biriñ müttakī geğer
 Baklava yir kaħve iğer
 Belī buyur diyüp nā-çār
 İtmeli yalān Őehādet

(9/8)

İki yaña daħı oynar
 Fesād bulğur gibi kaħnar
 Birbiriniñ etin çiyner
 Eñseden eyler 'adāvet

(9/19)

3.6.3. Cahillik: Yazıcı, halkın ilmihal bilgisinin olmadığına ve dini ön-
 celemediğine işaret eder. Halkın ilmihal bilgisinin eksikliğinden ve ilme liya-
 katsizlikten bahsederken "Türk"ten söz etmesi dönemi için dikkat çekici bir hu-
 sustur. Eleştirilerini sıralarken toplumun ilme liyakatinin olmadığına, Kur'an'a

kayıtsız kalındığına, insanların yanlış yola saptıklarına ve vaizlerin nasihatlerinin duyulup kalbe konulmadığına değinir:

Beli buyur dimeyince bunlarıñ yüzleri gülmez
 Nehy-i münker eyler isen buğz idib keyfleri gelmez
 ‘İlm-i hâlinden şorarsañ biri bilür biñin bilmez
 ayırmazlar dini aslā hep işleri bealetdür (7/19)

Türk ‘ilm-i hālini bilmez
 Bilenler söylese olmaz
 ‘İlim meclisine gelmez
 Dir ki bende yok liyāat (9/17)

Bilenler böyle itmezdi
 Hılāf arīe gitmezdi
 ur’ān hukmin unutmazdı
 Meger itmezler tilāvet (9/13)

Vā‘ iziñ nushını duymaz
 Duyar ammā albe oymaz
 Kendiniñ de fi‘li uymaz
 Anda da vardur kesālet (9/54)

3.6.4. Ahlakî Sorunlar: Yazıcı Murtaza’nın taşlamalarında yer verdiği konulardan biri de toplumda yaşanan ahlakî yozlaşmadır. Livatanın yaygınlaşması, ırz ve namus tanımayanlar, gençlerin milletin namusuna göz dikmeleri, yaşlılardaki ahlaksızlıklar eleştirilmiştir:

avm-i Lūtı gedi bunlar
 atı hadden aşdı bunlar
 Fesād bābın açdı bunlar
 İşleri cümle betālet (9/48)

Yanıp gider fairü’l-hāl
 Görür anı ider ihmāl
 Nedür bilmez ‘ırz u vekār
 Yodur a‘yānda mehābet (9/16)

Niçe yārānları gördüñ
 Bunlar ıradaş olmiş dirdiñ
 Őoñra neticeye irdiñ
 ‘ Irzını itmiş kesāret (9/32)

Deliķanlıca uřaķlar
 Şiyirdip gezer Őoķaķlar
 Ehl-i ‘ ırzıñ adın yoķlar
 Yapar yoķ bulur selāmet (9/36)

Dört beş yaşlı ĥayā bilmez
 Söyleseñ sözüñden almaz
 Birkaç sille çalsañ olmaz
 Őāhibinde yoķ řadāķat (9/37)

3.5.5. Din Adamlarındaki Bozulma: Yazıcı, imamların camiden bıktı-
 ĝını, müezzinlerin yoldan çıktıĝını bu yüzden de halkın parça parça olduĝunu,
 yeni çıkan yolların halkın akaidini bozduĝunu, sufilerin hallerinin deĝiřtiĝini,
 insanların ālimleri deĝil mülhitleri ziyaret etmesini eleştirmiştir:

İmāmlar cāmi‘ den bizdi
 Mü ’ezzinler yolu azdı
 Ĥalk bir ĝayri řariķ düzdi
 Fırķa fırķa oldu cemā‘ at (9/53)

Mücedded bir řariķ döndüñ
 Ĥalkıñ ‘ aķāyidin bozduñ
 Ĥayli mühmel işde gezdiñ
 Ya‘ nī kim itdiñ metānet (9/11)

Saņa n’oldı behey řūfi
 Fıkr idüp eyle inřāfi
 Ĥılagör ķalbiñi řāfi
 Bilinsiñ sende kemālāt (9/14)

‘ Ālime gelsiñ er ise
 Bāğ-ı cennet ister ise
 Nirde bir mülhid var ise
 İderler anı ziyāret (9/49)

3.5.6. Esnafilar: Yazıcı Murtaza, “Tekerleme-i Bey‘ ü Şirā Der-Gesī” başlıklı ve 18 dörtlükten oluşan destanda, Kayseri esnafını eleştirmiştir. Eleştirilerde esnaf isimlerini ya da lakaplarını vermiş ve onların olumsuz özelliklerini dile getirmiştir. Şair, destanda sadece bir esnafın olumlu özelliğinden söz etmiştir.

Manzumeye sağlam müşterilerden söz ederek başlar. İlk dörtlüğün son mısraından itibaren esnaf ve onların olumsuz özelliklerini dile getirmeye başlar:

Diñleñ alışviriş iden gāziler
 Size diyem sağlam müşterileri
 Ben acıdım yürecigim sızılar
 Aķbabadur uğursuzlarıñ biri (33/1)

Yazıcı esnafın bir kısmının sadece bir olumsuz özelliğini vererek yirmiştir. Bu kişiler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 2. Taşlamada Bir Tane Olumsuz Özelliği Verilen Esnaf

Esnaflın Adı ya da Lakabı	Hicvedilen Özelliği
Seydaħmedođlı	mişli bulunmaz
Ĥasan Dayı	virilen alınmaz
Eyyüb gelini	Bir ‘ aźim belā
Ĥara Ĥüseyin	belānñ büyügi
Şaric’oğlı	yüzler Ĥarası
Şarı Begin oğlı	Ĥalpďür ziyāde
Ĥoca ‘ İvaź	Ĥalpāzānlarıñ piri
Mazıcı-zāde	Aldığını virmez
Köse ‘ Ali Dede	Ĥürükden Ĥürük
Bürüngüzli Deli Meħemmed	‘ ırsız
Cerrār	aldığın virmez

Kimi zaman bir esnafın birden fazla olumsuz özelliği birkaç mısra da verilmiştir:

Helvacı torunu gitti Mışıra

‘Alî Dayım bizi şardı haşıra

Boynumuz egmeden döndük esîre

Ferâgat itmimiz yigdür buları

(33/3)

Şair bazı dörtlüklerde esnaf ismini vermek yerine onların buldukları yeri söyleyerek onların taşlamıştır:

Gömeçlide vardır birkaç uğursuz

Firişde var bir’ki yüzleri nûrsuz

Bürüngüzli Deli Mehemmed ‘ârsız

Borç ucundan terk eyledi diyârı

(33/15)

3.5.7. Yerleşim Yerleri: Müellif “Tekerleme-i Güft-i Der-Gesî” başlıklı şiirinde Kayseri’yi öven 4 dörtlükten sonra Kayseri’de bulunan yerleşim yerlerini hicveder. Şair bu şiirde Kayseri’de bulunan 106 yerleşim yerinden (Sürütme, Kızılvirân, Hacılar, Şeyh Çoban, İnceşu, Hişârcık, İstefene, Endirlik, Zincidere, Ağcağaya, İleve, Talas, Germirli, Kumarlı, Cırkalan, İsbîtün, Cırlavık, Dimidire, Nîzeniñ, İrtângı, İfkere, Dârsiyâk, Bürüngüz, Bâlâ Gesî, Telaşıra, Şalkuma, Gergere, Dikiri, Küstere, Kamber, Şakaldutan, Çevlik Süleymânlı, Vengicek Köpez, Sardın, Şilmeze, Gergin, Kabak Dede, Maraşak Tıravşın Şuşuz, Puşadlı, Fırahtin, Sümengine, Şarı Mehemmedli, Yamaçlı, Kömür, Tömârza, Şeyh Barâk, Vekse, Ağırnas, İskübü, Bürüngüz, Sâbr, Mişâklı, Gergeme, Gömeç, Barşama, Şarâyıcı, Karağaya, Yağmurbeg, Kemrelik, Çukurküveli ‘İmâret, Kuzcağız İyimkîñiş Höbek İslî ‘Ayâlî, Obruk Hancı, Kuşcı, Ceviril, Mâlîhâcı, ‘Ammiler, Taşân, Ebiş, Boyacı, Hırhâlî, Gemere, Dadağı, Melzemin, Kara Mehemmedli, Muncûsın, Kızıklı, Hörgüçli, Karayük, Şalur, Ağın, Hasan Alp, Yazır, Dadasın, Kilhacı, Erkilet, Arkıncık Elagöz, Yorkadıñ, Keykubâd, Maşadın, Anbara, Moli Yuvalı, Kırkıpîñâr, Bayrâm Hâcı, Gesî) olumlu veya olumsuz şekilde bahseder. Bu yerleri hicvettiğini şiirinin sonunda şöyle belirtir:

Hicv olan köylerde ne cânlar da var

Anlara söz yokdur lâhîk olmaz ‘âr

‘İrfânî olanlar me’âlî añlar

Böyle olmayınca gelmez imlâsı

(32/26)

Şair Erciyes Dağı'nı dağların sultanı olarak tavsif etmiş ve Yalınızgöz isimli köprü bulunduğunu belirterek Kayseri'den övgüyle söz etmiştir:

Dağların sultânı Erciyes sende
Hiç mişli bulunmaz Hindde Yemende
Yalınızgöz iki köprü var çande
Bir yüce bil gibi durur arkası (32/2)

Yazıcı daha sonra Kayseri'nin ilmin durağı ve halkının âlimlerin çırağı olduğunu dile getirerek Kayseri'yi övmeye devam eder:

Bir şehir-i a'zamdur 'ilmiñ durağı
Ekşer halkı bir 'allâmiñ çerâğı
Bahârın açılur bostânı bâğı
Mağbûblarla tezyîn olur şahrâsı (32/3)

Şair övgüsünü bitirdikten sonra “Dinle imdi bu garibin pendini” diyerek köyleri hicvetmeye başlar. Mezkûr mısradan hareketle şairin hicvetme amacının öğüt vermek olduğu anlaşılmaktadır:

Ufağ dağlar ihâta itmiş kendini
Diñle imdi bu garibiñ pendini
Biraz söyleyelim köyin kendini
Herkesiñ bir şeyde vardur sevdâsı (32/5)

Yazıcı dörtlüklerde birden çok yerden bahsetmiştir. Aynı dörtlükte 3 yeri hicvederken bir yeri de övmüştür. Aşağıdaki dörtlükte Mancusın için “hoş” tabirini kullanan şair, İsbütün'ün pek azgın, Cırlavık ve Dimidre'de şerhilerin meskûn olduğunu dile getirmiştir:

Muncûsın bir hoşdur varanlar göre
İsbütün pek azgın geçecek yire
Biri de Cırlavık hem Dimidire
Bunlar durur eşirrâniñ süknâsı (32/10)

Şairin köylere karşı tutumunda ona karşı köylülerin takındıkları tavrın etkili olduğu da anlaşılmaktadır:

Bize bir hoş geldi Muncûsın köyi
Bir miğdârca ihsân itdiler diyi

ızıqlı Hörgüçli bir arış tyi
Zır zır añırırılar Hğdan bulası (32/21)

Yazıcı Murtaza bazı köylerin ortadan yok olmasını bile ister. Bu durumun yukarıdaki dörtlükte belirtilen şahsi husumetten kaynaklandığı muhtemel gözükmektedir:

şilmeze v Gergin hem aba Dede
Maraşa Tıravşın şusuz nirede
Puşadlı Fırahtin Smenginede
Hke yeksn olsun daşı ayası (32/14)

Müellif, köyleri Alevi-sünni olarak da belirtmiştir. Gmeçli'nin Müslüman imamı sevmediğini belirtir. Hırhalı'nın ise kızılbaştan ta giydiğini dile getirir:

Gmeçli Mslimn immı sevmez
Başsama şaryci zırv da bilmez
Bileñ köyleri de şenlige gelmez
araayadur anlarıñ yaylası (32/17)

Hncı ve uşcı Ceviril Mlhcı
‘ Ammilerle Tşn Ebiş Boyacı
ızılbaşdan geymiş Hırhlı tcı
Gemereyle Dadağınınıñ arası (32/19)

şair, kendine göre başka yerlerde de gördüğü olumsuzlukları da dile getirir. şiirin en son dörtlüğünde ise kendi köyü olan Gesi'ye övgüler dile getirerek sözüne son verir:

Cümleden Gesidr cennet mişli
b u havsı hb hem adri ‘li
Ahlisi bilür erknı yolu
Yazıcıdur cümlesinin ednsı (32/27)

4. Metin

- 1 Salṭanat tācın giyenler kimi Dārā kimi Cemdür
 İşde geldim gider oldum gülmedim gözlerim nemdür
 Bu anadan gidenlerden murād alup giden kimdür
 Var ise evḳāt-ı ḥamse ḥāzır olan cemā' atdür (7/3)
- 2 Yâr-ı ğār ola şanursın heves eylersin aḥbāba
 Saña yâr olmayup āḥir düşürürler ıztırāba
 Dayanma leşkere māla daḥı evlād u ensāba
 Āḥiri cümle fenādur hemān bir ḳurı ğayretdür (7/9)
- 3 Eger varlık bilürlerse dostlık iderler yüzine
 Ve ilā şöyle bildim ki ḳoruḳ virmezler gözüñe
 Bir iş düşüp emān dirseñ ḳulaḳ virmezler söziñe
 Merḥamet ref' oldı ḥalkdan āyā bu ne 'alāmetdür (7/11)
- 4 Varırsañ meclislerine ḥaşıl olur perīşānlık
 Yüziñe bile baḳmazlar ḳande ḳaldı āşinālık
 Dürr-i meknün söyleriseñ gelür anlara yeğsaḳlık
 Birbirine göz iderler şunı şavmak zārāfetdür (7/15)
- 5 Kelām-ı Ḥaḳḳı söylersen bizi zemm eyledi dirler
 Çok şuġra-kübrā ḳurarlar dimedüġiñ didi dirler
 Darılurlar saña bir gün bu şavmını yidi dirler
 Bunuñ boğazına ḳurşun aḳıtmaq pek 'adāletdür (7/16)
- 6 Bilürler çünki maẓlūmsın binerler başıñ üstine
 Ḥuşşateynin şarkıdırlar iner tā ḳaşıñ üstine
 Uġramaq daḥı yigdür böyle ḳallāşıñ üstine
 Ḳısmetiñ andan ise de giri durmaq sa' adetdür (7/19)
- 7 Bir zālīm bir deḫme urur bir maẓlūma yüzün düşer
 O ḍarp aña yiter iken birḳaçları daḥı üşer
 Arḳa arḳaya virirler hā deperler üçer beşer
 Bir milletde bu iş olmaz zālīm bu ne 'adāvetdür (7/20)

- 8 Evsaş h all ye bu aŗv l esfeli hiç g zi g rmez
 ağırı ağırı olsa anınun bir f l s virmez
 Bizde bir d nsiz var ise bir Şey andan esirgenmez
 Tefekk r eyle ey g afil bunlar saŗa çok ibretd r (7/21)
- 9 El  ey ehl-i zam ne
 Ned r sizde bu rez let
 Ő phe iz var mı im na
 İtme  İsl m'a ihanet (9/1)
- 10 Behey z lim hiç  lme  mi
 D v nu'll ha gelme  mi
 Su' l var  abri bilme  mi
 Nedir sende bu ces ret (9/4)
- 11 Manşıb sevd sı serinde
   beş y z tesbih eli nde
 C bbe dest ri  yirinde
 Her yiri  z hid kıy fet (9/6)
- 12 Her biri  m ttaķi geer
 Baklava yir  ahve ier
 Bel  buyur diy p n - r
 İtmeli yal n Őehadet (9/8)
- 13 Sen mustaķime gitse  ne
 H bli'l-metini tutsa  ne
 H atırı Ő yle atsa  ne
 İd p Mevl ya iŗ  at (9/10)
- 14 M cedded bir tarik d nd  
 H alkı   aķ yidin bozdu 
 H ayli m hmel işde gezd 
 Ya' n  kim itdi  met net (9/11)

- 15 Bilenler böyle itmezdi
 Hılâf tarîke gitmezdi
 Qur'ân hükmin unutmazdı
 Meger itmezler tilavet (9/13)
- 16 Saña n'oldı behey şūfî
 Fikr idüp eyle inşâfî
 Qılagör qalbiñi şâfî
 Bilinsiñ sende kemâlât (9/14)
- 17 Yanıp gider faqîrû'l-hâl
 Görür anı ider ihmâl
 Nedür bilmez 'ırz u vekâr
 Yokdur a' yânda mehabet (9/16)
- 18 Türk 'ilm-i hâlîni bilmez
 Bilenler söylese olmaz
 'İlim meclisine gelmez
 Dir ki bende yok liyakat (9/17)
- 19 İki yaña dağı oynar
 Fesâd bulğur gibi qaynar
 Birbiriniñ etin çiyner
 Eñseden eyler ' adâvet (9/19)
- 20 Böyle buldurmuş şuyunu
 Tüleyip dökmiş tüyüni
 Ortalık dilkü oyunu
 Anınçün yokdur leţâfet (9/22)
- 21 Ža' if itdi dîni varlıq
 Zügürtlük gūyâ murdârlıq
 Yigitlik şimdi gaddârlıq
 Fend ile eyler ticâret (9/23)

-
- 22 Hıfz ıde Mevlā şerrinden
Şedāsı gelsün derinden
Yandıķ zehir sözlerinden
Sinine dolsun necaset (9/31)
- 23 Niçe yārānları gördüñ
Bunlar ķardaş olmış dirdiñ
Şoñra neticeye irdiñ
‘İrzını itmiş kesāret (9/32)
- 24 Niçe yārānları gördüñ
Bunlar ķardaş olmış dirdiñ
Şoñra neticeye irdiñ
‘İrzını itmiş kesāret (9/32)
- 25 Deliķanlıca uşaklar
Şiyirdip gezer şoķaklar
Ehl-i ‘ırzıñ adın yoķlar
Yapar yoķ bulur selamet (9/36)
- 26 Dört beş yaşı hayā bilmez
Söyleseñ sözüñden almaz
Birkaç sille çalsañ olmaz
Şāhibinde yoķ şadāķat (9/37)
- 27 Bir zālīm teklif buyurur
Dutmaz ise birkaç urur
Başın eger baķar durur
Yiğitlerde yoķ şecā‘ at (9/40)
- 2 Bu cihāna hūkm idenler
Taht u tāc koyup gidenler
Hāk olan nāzık bedenler
Saña yitmez mi ‘alāmet (9/42)

- 43 Gömeçli Müslimān imāmı sevmez
Barşama Şarāycıķ zırvā da bilmez
Bileñ köyleri de şenlige gelmez
Karaķayadur anlarıñ yaylası (32/17)
- 44 Hancı ve Kuşcu Ceviril Mālḥacı
‘Ammilerle Taşān Ebiş Boyacı
Kızılbaşdan geymiş Hırḥālī tācı
Gemereyle Dadağımıñ arası (32/19)
- 45 Bize bir hoş geldi Muncūsın köyi
Bir miķdārca iḥsān itdiler diyi
Kızıķlı Hörgüçli bir karış tüyi
Zır zır añırırılar Haķdan bulası (32/21)
- 46 Cümleden Gesīdür cennet mişālī
Āb u havāsı ḥüb hem ḳadri ‘ālī
Ahālīsi bilür erkāmı yolu
Yazıcıdur cümlesinin ednası (32/27)
- 47 Diñleñ alışviriş iden ğāziler
Size diyem şağlam müşterīleri
Ben acıdım yüreciğim sızılar
Aķbabadur uğursuzlarıñ pīri (33/1)
- 48 Helvacı torunu gitdi Mışıra
‘Alī Dayım bizi şardı ḥaşıra
Boynumuz egmeden döndük esīre
Ferāğat itmemiz yigdür buları (33/3)
- 49 Bir ‘aẓīm belāda Eyyüb gelini
Merkeb arıları şoķsun dilini
Bir zāğ virdi dutdum dere yolunu
Küpe binmiş ḳamçı itmiş bir mārı (33/4)

- 50 İki zâlim yavrısı var yanında
 Temreler oğlağılanmış teninde
 Dilerem ĥord ĥord ĥordlasan sininde
 Bir şamân çöpüne şaymaz oları (33/5)
- 51 şarı Begin oğlı kâlpdür ziyâde
 Deli gônül hiç bulunmaz dünyâda
 İki pâre nedür hey Kâğızâde
 Pîrim Hâcı Bektâř Veliniñ cârı (33/8)
- 52 Emir İmâm egri řariķe gitdi
 ‘Ömrinde bir pâre bâzârlık itdi
 ‘Āķıbeti’l-emir anı da yutdu
 Gûlmesin dünyâda oldukça diri (33/11)
- 53 Gômeçlide vardur birķaç uğursuz
 Firikde var bir’ki yüzleri nûrsuz
 Bürüngüzli Deli Meĥemmed ‘ırsız
 Borç ucundan terk eyledi diyârı (33/15)
- 54 Hicv olan köylerde ne cânlar da var
 Anlara söz yoğdur lâĥik olmaz ‘âr
 ‘İrfânı olanlar me’âli añlar
 Böyle olmayınca gelmez imlası (33/2)

Sonuç

Bu çalışmada kaynaklarda adı zikredilmeyen Yazıcı Murtaza adında bir âşığın hayatı ve eserleri hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Yazıcı Murtaza’nın incelenen eserinde âşık edebiyatında kullanılan tür ve şekiller yanında divan edebiyatında sıklıkla kullanılan gazel, müfred, tarih, muamma, lugaz gibi tür ve şekiller de görölmektedir. Özellikle müellifin eserin derkenarlarına yazdığı 88 müfred hem söyleyiş hem de muhteva bakımından dikkat çekicidir. Bu bakımdan eser, 18. yüzyılda divan edebiyatının âşık edebiyatı üzerindeki tesirini göstermesi bakımından ehemmiyet arz etmektedir.

Çalışmada dikkat çeken hususlardan biri de şairin taşlamalarındaki muhtevadır. Taşlamalarda genellikle toplumun dinî, ahlakî ve sosyal problemleri üzerinde durulmuştur. Taşlamalardan ikisi Kayseri'yle ilgilidir: Birincisinde Kayseri'deki 106 yerleşim yeri zikredilerek eleştirilmiş, ikincisinde ise o 18. yüzyıl Kayseri esnafı, isimleri verilmek suretiyle yerilmiştir. Bu iki taşlama, Kayseri'deki yer ve kişi isimleri ile o dönem yaygın meslekler hakkında bilgiler vermesi açısından önem arz etmektedir.

Taşlamalar, sade bir dille yazılmıştır. Anlatım ve üslup gelenekten gelen kavramlar, dinî motifler ve yerel söyleyişlerle zenginleştirilmiştir. Taşlamalarda kargışlara ve argo söyleyişlere de rastlanmıştır. Hece ölçüsüyle yazılan taşlamalarda döner ayak tercih edilmiş, kullanılan ayaklarla, uzunluğu 82 dörtlüğe varan destanlarında kompozisyon bütünlüğü sağlanmıştır. Bu özelliğinden dolayı şair, başarılı bir âşık olarak değerlendirilebilir.

Netice olarak bu çalışmayla 18. yüzyılda yaşamış Kayserili bir âşık ve eseri ilk defa ortaya çıkarılarak istifadeye sunulmuştur. Böylece bu yüzyılda yaşamış olan Develili Seyranî, Molulu Revai'den sonra bir başka halk şairi olan Gesili Yazıcı Murtaza literatüre kazandırılmıştır.

Kaynaklar

- Artun, E. (2013). *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2019). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Ankara: Karahan Kitabevi.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (C. 2)*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Canım, R. (2016). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çapraz, E. (2014). *Fahir Bilge Derlemeleri/Kayseri ve Yöresi Halk Şairleri*, Kayseri: Talas Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1998). *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çelebioğlu, A. (2018). *Türk Mesnevi Edebiyatı Sultan İkinci Murad Devri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çıblak, N. (2008). *Âşık Şiirinde Taşlamalar*, Ankara: Ürün Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, M. (2020). *Sergüzeşt-i Âşık Yazıcı Murtazâ*, Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Dilçin, C. (2016). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ertaş, M. (2020). *Yazıcı Murtaza Arnavutluk'tan Basra'ya 18. Yüzyılda Kayserili Bir Kâtibin Seyahat Anıları*. Kitabevi.
- Günay, U. (1992). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gibb, E. J. W. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi II (A. Çavuşoğlu, Çev.; C. 2)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, A. & Torun, A. (2020). *Türk Halk Edebiyatı El kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kahraman, A. (2012). Üslup. TDV *İslam Ansiklopedisi* (C. 42, ss. 387-388), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karahan, A. (1991). Âşık Edebiyatı. TDV *İslam Ansiklopedisi* (C. 3, ss. 550-552), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kaya, D. (1990). *Şairnameler*, Ankara: HAGEM Yayınları.
- Kiraz, S. (2018). *Süleyman Gıryani Necmü'l-Kulüb (İnceleme-Metin)*, İstanbul: Kitabevi.
- Kurnaz, C. (2005). *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sakaoğlu, S. (2014). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, Konya: Kömen Yayınları.